

વ્યવસાયી મનુષ્યો વાચન, મનન કરી શક્તા નથી. તેઓને આ લઘુ ગ્રન્થ વડે ‘પદ્ધત્ય’ નો અભ્યાસ થાય તે માટે સાસ્ત્રવિશારદ ગુરુવર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીસૂરીશ્વરે સં. ૧૯૫૮ ની સાલમાં પાદરા ગામે આ ગ્રન્થ રચ્યો હતો અને તેને વકીલ મોહનલાલ હેમચંદે પોતે પ્રગટ કર્યો હતો. આ ગ્રન્થની પ્રથમ આવૃત્તિ સ્વલાસ થવાથી અને અભ્યાસીઓને તે ઉપયોગી હોવાથી ફરીથી વકીલ મોહનલાલ હેમચંદની દ્રવ્ય સાહાય્યથી મંદલને ગ્રન્થમાળાના ૩૫ મા ગ્રન્થ તરીકે પ્રગટ કરવાનો શુભ પ્રસંગ મળ્યો છે.

પ્રથમ આવૃત્તિ કરતાં કેટલેક સ્થળે શ્રીમદે સ્વદસ્તે મૃદાગે વધારો કર્યો છે અને તેમાં પણ ત્યામ કરી સમાકિતનું સ્વરૂપ વિશેષ પ્રકારે બોલેલનું છે.

बीजाओने ते मार्गे प्रेरणे, एवी आशा प
 आ ग्रन्थना प्रगटार्थे द्रव्यनी स्हाय करनार
 कील मोहनलाल हेमचंदने धन्यवाद
 विरमीए छीए.

मुंबाई.	}	ली.
चंपागली,		अध्यात्म ज्ञानप्रस
जेष्ठ वदि ११		मंडळ.

લંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક, અને યોધક, પદો-લજનો- તે તે વિષયમાં લિખતા કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે. અનેકાન્ત દૃષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રિય તથા પથ્ય-વાણીથી હરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે.

માત્ર વાંચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાયવડે, કોઈપણ ગ્રન્થપ્રકાશક મંડળ કરતાં ઓછામાં ઓછી કીંમત રાખવાની પહેલ આ મંડળેજ કરી છે-ઓછી કીંમત છતાં છપાઈ-કાગળ-ખંધાઈ વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદ્ ઉપરાંત વધુ પ્રચારાર્થે-પ્રભાવના વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ, અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) બની શકતી ઓછી કીંમતે આપવામાં આવે છે.

શ્રાવક ધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧	
લો (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦ ૦-૧-૦
શ્રાવક ધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૨	
લો (આવૃત્તિ ત્રીજી).	૪૦ ૦-૧-૦
ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ કું.	૨૦૮ ૦-૧૨-૦
વચનામૃત..	૩૮૮ ૦-૧૪-૦
યોગદીપક..	૨૬૮ ૦-૧૪-૦
જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા	૪૦૮ ૧-૦-૦
આનન્દધન પદસંગ્રહ ભા-	
વાર્થસહિત	૮૦૮ ૨-૦-૦
અધ્યાત્મ શાન્તિ (આ-	
વૃત્તિ બીજી)....	૧૩૨ ૦-૩-૦
કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો...	૧૫૬ ૦-૮-૦
જૈનધર્મની પ્રાચીન અને	
અર્વાચીન સ્થિતિ....	૬૬ ૦-૨-૦
કુમારપાલ ચરિત્ર (હિંદી)..	૨૮૭ ૦-૬-૦

૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. સુખસા-

ગર ગુરૂગીતા તથા પદ્માવ-

લીસહ ગુરૂચરિત્ર વિભાગો. ૩૦૦ ૦-૪-

૩૫ પદ્મવ્ય વિચાર (દ્વિતીયાવૃત્તિ) ૨૪૮ ૦-૪-

गणित चरण करण कथा, द्रव्य ए चार उदा
 द्रव्य ए चारमां सारले, धरतां भवजल पार
 अति गहन द्रव्यानुयोग, उदाधि सम कहे जि
 तेनो लेश हुं वर्णवुं, अति उत्कंठित दीन
 भाग्यदशा जो आकरी, सद्गुरु करुणा होय
 निर्मल बुद्ध्यादिकथी, समजे विरलो कोय ४
 योग्य जीवने एहनो, लागे मनमां राग;
 सम्पातिग्रंथे भाखीयुं, ते साधु महा भाग ५
 उदासीनता संपजे, धरतां एहनुं ध्यान
 निर्मल थावे आतमा, पामे केवलज्ञान ६
 द्रव्यतणा पड् भेद छे, धर्माधर्म विचार
 आकाश पुद्गल कालने, आतम ए मनोहार ७
 पंच धुर ते हेय छे, आतम उपादेय
 गुण पर्याय छे तेहना, भविजन ने हेय ज्ञेय ८

જ્યાં સુધી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ
ઝાલાતું નથી ત્યાંસુધી શુદ્ધ સદ્ગુણા થતી ન

શ્રી જિનેશ્વર કથીત વાણી સાંભળવું
આત્માનું સ્વરૂપ યથાતથ્ય સમજાય છે,
જ્ઞાનનો ઘણો સ્વપ્ન કરવો. જ્ઞાન વિના
અજીવ આદિ પદાર્થનું સમ્યક્ જ્ઞાન
નથી. આત્મા નિત્ય કેવી રીતે છે; અ
કેવી રીતે છે; ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવ
સ્તુ છે તેનું જ્યાં સુધી જ્ઞાન થતું નથી, ત
ધી જીવ સમ્યક્ વસ્તુ જાણી શકતો
અને હેય જ્ઞેય અને ઉપાદેય પણ જાણી
તો નથી. સમ્યક્ વસ્તુના જ્ઞાન થકી સમ
પ્રાપ્ત થાય છે. માટે જ્ઞાનની આવશ્યક

જ્ઞાનના પણ બે ભેદ છે ? વ્યવહાર
૨ નિશ્ચયજ્ઞાન.

અનંતજ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત નારિત્ર અને અનંત વીર્યનો ભોક્તા આત્મા અરૂપી અસંખ્ય પ્રદેશમયી છે. તેનું જે જ્ઞાન તેને નિશ્ચય જ્ઞાન કહે છે.

આત્મા વસ્તુ અનાદિ અનંત છે, તેને અનાદિથી કર્મનો સંયોગ થયો છે, તેથી દુઃખી થાય છે. ભવી સાથે કર્મનો સંબંધ અનાદિ સાંત ભાંગે છે. અભવી સાથે કર્મનો સંબંધ અનાદિ અનંતમે ભાંગે છે.

કર્મના આઠ પ્રકાર છે—જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, અને અંતરાય એમ આઠ કર્મ છે, તેની ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ છે. તે કર્મરૂપ જડ વસ્તુનો પ્રપંચ વિચિત્ર છે. જેમ વ્રાહ્મીરૂપ જડ ઔ-

(૮)
સ્ત્રીકાય (૫) કાલ (૬) જીવાસ્ત્રીકાય-૬
૭ દ્રવ્ય શાશ્વતાં છે.

૬ છ દ્રવ્યના અનુક્રમે ગુણ કહે છે.

૧ ધર્માસ્ત્રીકાયના ગુણ ૪ (૧) અરૂપી
(૨) અચેતન (૩) અક્રિય (૪) ગતિસહાય

૨ અધર્માસ્ત્રીકાયના ગુણ ૪ (૧) અ-
રૂપી ૨ અચેતન (૩) અક્રિય (૪) સ્થિતિસહાય

૩ આકાશાસ્ત્રીકાયના ગુણ ૪ (૧) અ-
રૂપી (૨) અચેતન (૩) અક્રિય (૪) અવ-
ગાહનાદાન

૪ પુદ્ગલાસ્ત્રીકાયના ગુણ ૪ (૧) રૂપી
(૨) અચેતન (૩) સક્રિય (૪) મિલન વિસ્થ-
ાપન પૂરણગલન

૫ કાલદ્રવ્યના ગુણ ૪ (૧) અરૂપી

३ रस (४) स्पर्श (अगुरुलघु सहित)

५ कालद्रव्यना (१) अतीत (२) अनागत
(३) वर्तमान (४) अगुरु लघु

६ जीवद्रव्यना (१) अव्यावाध (२) अनवगाह
(३) अमूर्तिक (४) अगुरु लघु

ए छ द्रव्यना छ पर्याय कहा.

हवे ए छ द्रव्यना गुण पर्यायनुं साध-
र्म्यकहे छे.

अगुरु लघु पर्याय छए द्रव्यमां सरखो
छे. अरूपी गुणे करी पांच द्रव्यनुं साधर्म्य छे.
एक पुद्गल द्रव्यमां अरूपी गुण नथी. का-
रण के पुद्गलद्रव्य रूपी छे. तथा अचेतन
गुणे करी धर्मास्तिकाय; अधर्मास्तिकाय; आ-

॥ अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 अथ चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः समाप्तः ॥

[illegible]

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

[illegible]

1. 10/20/1919 2. 10/20/1919
3. 10/20/1919 4. 10/20/1919
5. 10/20/1919 6. 10/20/1919

(ii)

ગાળી છે. કારણ કે ધર્માસ્તિકાય પોતાનામાં
 નિશ્ચયનય પરિણામી રહે છે, પણ વૌ-
 ના પંચ દ્રવ્યમાં પરિણમવું નથી. વૌજ અ-
 ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય પણ નિશ્ચયનય પો-
 તાના સ્વરૂપમાં પરિણામી રહે છે, પણ વૌ-
 ના પંચ દ્રવ્યમાં પરિણમવું નથી. આકાશો-
 સ્તિકાય પણ નિશ્ચયનય પોતાના સ્વ-
 રૂપમાં પરિણમ છે. કારણ દ્રવ્ય પણ નિશ્ચય
 નય પોતાના સ્વરૂપમાં પરિણામી રહે
 છે, પણ વૌજા પંચ દ્રવ્યમાં નિશ્ચયનય
 પરિણમવું નથી. જો નિશ્ચયનય જોવ
 વ્યવહારનય જીવનાટકીયાની પેઠે પૂર્વદોઃ
 વૈરદોઃ, ભૈરદોઃ, વૈરદોઃ, દેવતા, મનુષ્ય, તિર્થુચ;

ગામની. અને સમગ્રિય પંડિતો
 ઉદ્દગલના જેવે હોયે તેમ જ ના
 અભિમાન મૂલ્યો જોઈ શકે
 સાર નગરના ચોરોચોરસે ચડે
 ટિકાજી અનેક દુઃખ સહન કરે
 કરે છે. જે પીતે આ જીવ કમીકમ
 પરિણત્યો જોઈ શક્યા કરે છે. જે
 શ્વસન જેવે સર્વ શાશ્વત છે,
 સર્વે સિદ્ધ સમાન છે. વ્યવસ્થા
 જીવ અને ઉદ્દગલ જેવે દેવ પરિણામ
 તથા ઉદ્દગલિતકાચ દેવના પણ
 નવે પરમાણુમાં સર્વ પોતાને
 રજા છે, અને વ્યવસ્થા નવે

કાલે એ સંઘ વિભવદે જાત નહીં. સદા કા-
 લ સંઘ યાત્રેન રહેત. પરંતુ તેપણે રહેતા
 નથી, યાદે વ્યવહારનય પુરૂષગતના પર-
 માણીયા મળી સંઘ ધણ છે, અને પાછા સંઘ
 વિભવદે પણ ગણ છે. વિશ્વપ્રભુ પરમાણી-
 આઓ પોતપોતાને સ્વયંને સદા જાણતા
 છે, પણ કોઈ કાલે મધ્યે મધ્યે નહીં. ગાઝયા
 મળ્યો નહીં. ગાઝયા મળ્યો નહીં. એ રીતે એ
 છે કેવળ વિશ્વપ્રભુ પોતપોતાને સ્વયંને
 પરમાણીક જાણતા, વ્યવહાર નયે ધણ,
 અધુન; આકાશ; અને કાલ એ વાર કેવળ
 અપરિણામી છે. અને જીવ તથા પુરૂષગત એ
 કેવળ પરિણામી છે. કમળે વ્યવહાર નયને
 પોતે જીવ સમયે સમયે અને કમળે વર્ગ-
 માનંદલીલા છે, અને સમયે સમયે અને

કમુક્ય સમીપના સંઘીયાં હોતો છે, પણ
 અમન્ય કમુક્ય ગુણ ઝીલ કરતાં
 કોઈ કાલે કમીયની સ્થિત થાય
 અતમા રાગ અને દેવ પરદેવમ
 સિદ્ધ છે, રાગદેવ કુપ મોદની અગ્નિ
 પ્રદગલ પરમાણુઆના સંઘીને પ્રદગ
 અને પ્રવેશ દેવતા તારકી તથા વિદ્ય
 શરીર કુપ સંઘ મને નીપજાવે છે. તે
 સિધ્ધિ પ્રમાણ રહે છે, વળી પણ સેવે
 વળી શૂન્ય પરમાણુઓને પ્રદગ કરી
 શરીર કુપ સંઘને નીપજાવે છે, કેટલા
 પ્રદગલ પરમાણુઓ સંઘસ્પર્શને પ્રદગ કર
 પણ સેવે છે, પણ સ્પર્શને મને અના
 કાઢથી શીવ પ્રગટે

અર્થ-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વૈષ્ણ
અને ઉપયોગ જોનામાં ફોય, તેને જીવ કહે છે.
અને વાકાનાને અર્જીવ કહે છે. ધર્માસ્તિકાપ,
અધર્માસ્તિકાપ, આકાશાસ્તિકાપ, પુર્વગત-
સ્તિકાપ અને કાલ, પં પાંચ દ્રવ્ય અર્જીવ

ગોચ એર્જીવસ્તિભવણાં. ॥ ૧ ॥

દેવે હ દ્રવ્યમાં જીવ દ્રવ્ય અને
અર્જીવ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણે છે, તાણંચ
દંભાંચેવ ચરિતંચ તત્ત્વતદ્દે, વૈનિયંચવર્ગો-

દેગતના સંબંધ યવાથી જીવ સિદ્ધ માને છે,
અને અગ્નિય પુર્વગતનો સંબંધ યવાથી જીવ
દૃઃશ માને છે, તે પ્રુપ્ત પાપકેય જાણવું પણ
પં સ્વસ્તિ નથી. પણ ચપ્પદેર નયથી
જીવ અને પુર્વગત પં વે દ્રવ્ય પરિણામી છે.

હિ. કારણ કે જ્ઞાન, દેશન, ચારિત્ર્ય
 વીર્ય અને વપ્ત્યગત્ય જીવનું જીવન છે.
 નથી. જીવ દ્રવ્ય તે જીવ છે, 'વેતનાલ
 જીવ દેવિત્વનાલ'.

(૧૮)

જે દ્રવ્યમાં પુરુષાલ દ્રવ્ય મૂર્તિમાં
 અને શેષ પાંચ દ્રવ્ય અર્થે છે. ધર્મ, આકાશ, અને કાલ એ ચાર
 અર્થે છે. જીવદ્રવ્યના તે ધર્મ છે. તે
 અને સંસારી, તેમાં સિદ્ધતા જીવ
 સિંધ છે. અને સંસારી જીવો ક
 પાંચમાં મૂર્તિમાં છે. વિશ્વવત્ત
 અર્થે છે. માટે અર્થે કહેવાય છે.
 વ્યવસ્થારત્તે કરી દેવાય છે.

एक द्रव्यं भूय द्रव्य एक, अने भू
द्रव्य अनेक जाणत. कारण के यमीस्त्रिकामय
व्य असंख्यान पदेही, जिकर्याणी एक जाण-
वुं. तेमज अवयवीस्त्रिकामय द्रव्य असंख्यान
पदेही जिकर्याणी एक जाणवुं. तेमज आ-
कायास्त्रिकामय द्रव्य एण अनंत पदेही जिका-
जिकर्याणी एक जाणवुं, एण ए भूय द्रव्य
ते एक कहेण, अने जीव द्रव्य छे ते जोक

ચક્રી પણ કાલદંડના સમય અનંત જાણવા,
 તેજ સદાકાલ યોજવા હે, માટે પ્રદેગજ દંડ
 કાલે વ્યવૃત યાશે, અને પરમાણ્વિયા તે તેના
 ગયા, તથા દેવી પણ અનંત સમય આવશે
 કાલના સમય અતીતકાલે વ્યવૃત થશે
 એક પરમાણ્વિયામાં અનંત જગત વ્યવસ્થ
 ણિયા દંડ ચક્રી સદાકાલ યોજવા હે, માટે
 અનંત પ્રદેગજ પરમાણ્વિયા રજા હે તે પરમા-
 ગ્નિમાં જાણવા, અને એકચક્રી કરું વર્ણનામાં
 તા હે, માટે જોઈ ચક્રી પ્રદેગજ દંડ અનંત-
 યોજા પ્રદેગજના હિટા સંકષ્ણ પણ અનં-
 તથા જોઈ ચક્રી રજીત ઘટપટ દંડ પ્રસિદ્ધ
 તે કરુની વર્ણનાના યોજક રજા હે,
 સંસ્થાના પ્રદેશ હે, અને એક પ્રદેશ અનં-
 ત્વાપી અનંત જાણવા, તે એક જોવાના અ-

તે રીતે રીત મુદ્દમજ અને કાલે તે આ ક
 નેક કરીને, તે રીતે મને અને કાલે નિગમ મને
 દેવમને કરી.

જો મને દેવમને રીત અને રીતીનો
 નિગમ દેવમને છે.

હું દેવમને આકાશ દેવ, રીત હું અને
 વાકીનાં મુખ, અમુખ, કાલ, પુરુષ, અને
 આમ, તે પાંચ દેવ આકાશ રીતમાં રીત
 છે, માટે રીતી જાણતાં, તે રીતી રીતે રીતી
 હું તે જાણે છે, અંતિની પાંચમો એક વાજ
 મુદ્દમ કરીને તેના રીત [મમ] એવા કરી
 મુકે એક રીતના તે રીત ન મમ, એવા મ-
 દેવ રીત મમને આકાશ રીત હું, તેટલો-
 માં આકાશના અંતિની મુદ્દમ રીત હું, અને

દહામાં ધર્માસ્તિકાવના અસંખ્યાત પ્રદેશ છે,
 યા અધર્માસ્તિકાવના પણ અસંખ્યાત પ્રદેશ
 છે. અને નિર્ગોદેયા ગોઝા પણ અસંખ્યાત
 હો છે. તે સર્વ પજ્યાપુકતિને તેમાંહે એક
 ગોઝા હશે તે એક ગોઝામાં અસંખ્યાતી
 નિર્ગોદ રહે છે. તે અસંખ્યાતી નિર્ગોદ પડતી
 પુકતિ તે માંહેથી એક હશે, તે એક નિર્ગો-
 દમાં પણ અનાંતી જીવ રહા છે, તે જીવની
 ગણતરી વગર છે, અનાંદિ એક અતીતકાલ
 હો રહીત, અનાંતી કાલ ગયા, તથા
 અનાગત કાલ તે પણ હો રહીત છે. તે સર્વના
 હોડા સમય યથા, તેની સાથે વર્તમાન કા-
 લનો એક સમય પણ ગણતો. હોડે અતીત
 અનાગત અને વર્તમાનકાલના હોડા સમય
 યથા, તે સર્વને અનાંતગુણા કરીને હોડા જીવ

એક ત્રિગોણીય રજા છે. તે સર્વ ત્રીજ પજા
 મુકીને તે માહેથી માત્ર એક ત્રીજ જડે તે એક
 ત્રીજના અસંખ્યતા પદ્ય છે. તે મધ્યે એકો
 પદ્યે અનેલી કમળી ત્રીજાઓ જાગી છે. તે
 સર્વ ત્રીજાઓ પડતી મુકીને તે માહેથી એક
 ત્રીજા જડે, તે એક ત્રીજામાં અનેલી પદ્ય
 માત્ર પરમાણુઓ રજા છે. તે ત્રીજ છે.

મધ્ય પરમાણુઓનાં તે મદ છે. એક છતાં
 સમાપ્ત અને ત્રીજા સંધના. ત્રીજા સંધનાં તે મદ
 છે. એક ત્રીજ સહીત સંધ, અને ત્રીજા ત્રીજ
 સહીત સંધ, તે પટપટદંડ મુસલ અને ત્રીજ સંધ
 જાળના. ત્યાં મધ્ય ત્રીજ સહીત સંધના
 ત્રિચાર જડે છે.

તે પરમાણુઓ મેજા થાય તે વારે જો-
 યક સંધ કહેવાય છે. તળ પરમાણુઓ મ-

દહીયાં જેવારે ખેંચાં થાય, તેવારે આદારક
 છે. વૈકલ્યની વર્ણનાથી અનંત ગુણાધિક
 વૈકલ્ય ધારીને જેવા થોડા વર્ણના થાય
 નંત ગુણાધિક દહીયાં જેવારે ખેંચાં થાય તેવારે
 થાય છે. તે ઔદારિકની વર્ણનાથી અ-
 ધારે ઔદારિક ધારીને જેવા થોડા વર્ણના
 ગાધિક પરમાણુઆ જ્યારે ખેંચાં થાય, તે
 જીવ સુત્રોત્તરમ થોડે છે, તે થકી અનંત મ-
 રણ કરી શકતો નથી. પરંતુ અમર્ય રાશિના
 પટલા પરમાણુઆના સંયમે કોઈ જીવ મ-
 ર્ય જીવને મરણ કરવા થોડા થતા નથી.
 માણુઆના સંય થાય ત્યાં મૃતીના સંય તે
 મંદચાતાલિક સંય કહેવાય છે, પટલા પર-
 મસંચાતા પરમાણુઆ ખેંચાં થાય, ત્યારે અ-
 ધ થાય, તેવારે વ્યથિક સંય કહેવાય છે, એમ

જાણી જાણી છે, તેથી જીવના ધાર્મિક
 ગુણ દર્શાવે ગયા છે. માટે જીવ યક્ષી પુરુષો
 દ્વંધ્ય અને ગુણી જાણ્યા. તે પુરુષો જાણી છે.
 અચેતન છે. સક્રિય છે. પુરુષો જાણી છે.
 જીવે અને તે પુરુષો પરમાણુઓ કથી એ
 વારંવાર ગ્રહણ કરી, તોપણ તેથી ગુણી જાણી
 નથી. પારકી વસ્તુ પોતાની માની વેરા છે.
 અહીં જીવ દ્વંધ્ય અને ધાર્મિકવાદ છે તેને પુ-
 રુષો જાણી છે, તેને પુરુષો જાણી છે, તેને
 સ્વર્ગ રાજ્યો માણી છે, માટે પરવસિ વપરથી
 માટે જાણી છે, અને પુરુષો જાણી છે અને વસ્તુ
 જાણી તેનાથી દૂર રહેવું એ સાર છે.

પૂર્વે કહેલી આઠ વર્ગીયા જીવને અનાદિ
 કાળથી જાણી છે. આદ્યારિક; વૈક્રિય; આદ્ય-

ત્ર, અવગમીસ્થિતકાય, આકાશ દ્રવ્ય, અને
 ત્ત્વ પૃથ્વી આદિકય છે. જીવ અને પુરુષાત્ત્વ,
 તે દ્રવ્ય સત્ત્વ, ચતુર્દશ ન્યૂ છે. યમી-
 કંતકાય દ્રવ્ય તે જીવ અને પુરુષાત્ત્વ પૃ
 રવ્યને વાલકામાં સદૈવ આપવા ક્ષેપ ક્રિયા
 તે છે તથા નિશ્ચયનય અવગમીસ્થિતકાય પણ
 જીવ દ્રવ્ય અને પુરુષાત્ત્વ દ્રવ્યને સિદ્ધિ અવગમી
 સદૈવ ગુણકય ક્રિયા કરે છે. તથા
 નિશ્ચયનય આકાશસ્થિતકાય દ્રવ્ય પણ
 જીવ તથા અજીવને અવગમીસ્થિત અર્થ છે.
 તથા નિશ્ચયનય કાલ દ્રવ્ય પણ જીવ
 અજીવકય સત્ત્વમાં પોતાની વર્તમાનકય
 ક્રિયા કરતો જાય છે. તથા નિશ્ચયનય
 જીવ દ્રવ્ય પણ પોતાના સ્વરૂપમાં સ્વરૂપકય
 ક્રિયા કરતો જાય છે, કારણકે જો નિશ્ચય-

[illegible]

व्यवहारान्तरं, यत्, अयम्, आकाश
 अने काज, ए चार देव अकिच गणना.
 तथा जीव अने पुद्गल ए दे-देव अकिच
 गणना. कारणके व्यवहार नयने एते जीव,
 सामान्यतया अविज्ञान कर्तुं समर्थ समर्थ अ-

जीव चरगतिषां जन्म मरणं देवता, भु-
 व्य, त्रिभुव, अने नारकौकेष नवा नवा भ-
 वारण करे छि, महे अनित्य कहौण, तथा
 व्यवहारनय पुर्तगळ देवना खेव एण स-
 अनित्य जाणवा, कारण के पुर्तगळ देवना
 खेव वने छि, अने एज विखरे छि, महे
 अनित्य जाणवा. देवगतिवकायना महे जीव
 असंख्यत महेगी नित्य सदाकाल गाथा
 छि, अने अखि अनित्य पयसि जीव अगा-
 वती जाणवा. कारणके अखि अनित्य प-
 यसि जीव चार गतिके संसारमां उपाद-
 व्ययके पळटण स्वभाव वने छि, ते आवा
 रूतिपुत्र्य भवना पयसि व्यय ययो अने
 देवता भवना पयसि उपाद ययो. वही
 त्रिभुव भवना पयसि व्यय ययो, अने प-

દોહવા રૂપ કાણુ થયું. તેમજ જીવકર્તા અને
 કાણુ કરાણુ થઈ, તેવારે જીવને ચાહવા
 જાણું. જમકે જીવકર્તા અને તેને ધર્મસ્થિતિ-
 રાણુ રૂપ જાણતાં, અને જીવ દ્રવ્ય અકારણ
 થઈ દ્રવ્યમાં જીવ દ્રવ્યને ધાંચ દ્રવ્ય કા-
 નિરણીતરણુ જાણું.

જાણે. એ રીતે થઈ દ્રવ્યમાં નિશ્ચય રૂપવદારે
 ધર્મસ્થિતિ ક નય કરી જીવને અનિત્ય સમ-
 સ્થિતિ ક નય જીવને નિત્ય સમજાવે, અને પ-
 તે સર્વ રૂપાદ રૂપ થાય છે, માટે દ્રવ્ય-
 થતો છે, તથા જીવતા જન્મ મરણ થાય છે
 કાજ વર્તે છે, અને જીવ પૂર્ણ એ રૂપવદારે
 જટણ રૂપમાં ચાર માત્રે રૂપ સંસારમાં સદા-
 અચિદ્ અનિત્ય ધર્મી રૂપ રૂપાદ રૂપરૂપ પ-
 રૂપ થવા ધર્મી રૂપ રૂપાદ થયા. એમ જીવ

તેને અધર્મસ્થિતકામ્ય કષ્ટ કારણ મળ્યું, તે
 વારે જીવને સ્થિર રહેવા કષ્ટ નીપજ્યું.
 તેમજ જીવકર્તા અને તેને પૂરું
 કારણ મળ્યું તેવારે જીવને અવગાહના કષ્ટ
 કામ્ય વન્યું. તેમજ જીવકર્તા અને તેને પૂરું
 ગજાસ્થિતકામ્ય કષ્ટ કારણ મળ્યું તેવારે જી-
 વને સમય સમય અનેતા કષ્ટ રકંથો જેવા
 સ્થિતિવા કષ્ટ કામ્ય નીપજ્યું. તેમજ જીવ રૂ-
 વ્યકર્તા અને તેને કાલ દ્રવ્ય કારણ મળ્યું.
 તેવારે તમા પુરાણ વર્તનકષ્ટ કામ્ય નીપજ્યું.
 તે રીતે પદ દ્રવ્યમાં જીવને પાંચ દ્રવ્ય કાર-
 ણ પૂર્ણ જાણવા, અને જીવ પોતે અકારણ છે,
 ધર્મી પ્રતિપોષી સંધેય પદછે તે કે છે
 દ્રવ્યમાં એ કે જીવ દ્રવ્ય કારણ છે, ચાકીનાં
 ધર્મસ્થિતકામ્ય, અધર્મસ્થિતકામ્ય, આકાશસ્થિત-

[illegible]

• Ullrich et al

(၁၆)

તેને પોતાનું કર્મ જાણે છે, તેને ધાર્મિક અ-
 ધર્મીના સ્થાન કર્યો, તેણે અજ્ઞાનતા જીવ
 જીવ અનાદિવાર પામ્યો, અને અનાદિવાર તે
 જીવ પોતાની કર્મ જાણે છે. એવા ધર્મીને
 જોઈ મનપણે એકઠી મળી રહે છે, તેને
 પ્રત્યક્ષપણે જુદો છે, પણ પરિણામિક માટે
 ધર્મીર આદિ પરવસ, તે પોતાના સ્વરૂપથી
 રૂપે જોઈ અવિપચરિત અવદરનય જીવ

અવદરનય જીવને કર્મ જાણે.

અધિકારી પોતે માય છે, એ રીતે અવચરિત
 પોતાનું માની તેના કર્મમાની જીવ, પાપનો
 માટે પોતાના માણનો પણ નાશ કરે છે, તેને
 રહે છે, કહે છે, શોક કરે છે, અને તેને
 ટાકે દેવો જુદો માય છે, તેનો નાશ દેવો
 જાણે છે. તેને માટે માટે કરતો કરે છે, તેની

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रीकृष्ण उवाच ॥
 अहं कुरुक्षेत्रे समवेता युयुतसः ॥
 मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सज्जनाः ॥
 अच्युतः ॥

[illegible]

पदं देवता
लोकालोककल्याण
व्याप्तं जगत्, अत्र पञ्च देवदेव
प्रदेशे लोक व्याप्तिं गच्छन्ति- अथमादि-

(૪૩)

કાય દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી લોકવ્યાપી
જાણવું. તથા કાલદ્રવ્ય ગણિતકાલ તે અઢી-
દ્વીપવ્યાપી જાણવું. તથા જીવદ્રવ્ય પણ લો-
કવ્યાપી જાણવું. તથા પુદ્ગલદ્રવ્ય પણ લોક
વ્યાપી જાણવું. અકેક જીવને, સત્તાએ અ-
નંતા કર્મરૂપ પુદ્ગલ પરમાણુઆ સ્કંધ લા-
ગ્યા છે. તથા તે થકી વીજા છુટા લોક-
વ્યાપી પુદ્ગલ પરમાણુઆસ્કંધ પણ અ-
નંતા છે. તે સર્વે લોકવ્યાપી છે. એ રીતે એ
પાંચ દ્રવ્ય દેશવ્યાપી જાણવાં. અને એક આ-
કાશાસ્તિકાય દ્રવ્ય, અનંત પ્રદેશી, સર્વવ્યા-
પી જાણવું. એ રીતે ત્રણ દ્રવ્યમાં સર્વવ્યાપી ત્રણ

जता नथी, अने एक बीजानुं कोईकोइनुं काम
पण करतां नथी. जेम कोई दुकान उपर पां-
च वाणोतर रहेता होय ते सर्व पोतपोतानुं
कार्य फरमाव्या मुजब कर्या करे, अने सह
सहुनी मर्यादामां चाले, तेम लोकमां छ द्र-
व्य भेळां रखां छे. छ द्रव्य पोतपोतानी म-
र्यादामां वर्ते छे, पण निश्चयनये कोईपण बी-
जामां मांहेमांहे भळतां नथी, माटे अप्रवेशी
जाणवां. एरीते पड् द्रव्यनुं स्वरूप वार भां
भव्य जीवोए जाणवुं.

हवे एकेका द्रव्यमां आठ पक्ष कहे छे
आठ पक्षनां नाम-एक नित्य, बीज
अनित्य, त्रीजो ऐक, चोथो अनेक, पांचा
संत, छठो असंत, सातमो वक्तव्य, आठो
अवक्तव्य.

(૪૫)

ધર્માસ્તિકાયના ચારગુણ નિત્ય છે. તથા
ર્યાયમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક સ્વંધ નિત્ય છે.
વાકીના દેશ, પ્રદેશ, અને અગુરુ લઘુ, એ ત્રણ
પર્યાય અનિત્ય છે. અધર્માસ્તિકાયના ચાર
ગુણ, તથા એક લોકપ્રમાણ સ્વંધ નિત્ય છે.
અને વાકીના ત્રણ પર્યાય અનિત્ય છે. આ-
કાશાસ્તિકાયના ચાર ગુણ, તથા લોકાલોક
પ્રમાણ સ્વંધ નિત્ય છે, અને દેશ, પ્રદેશ, તથા
અગુરુ લઘુ, એ ત્રણ પર્યાય અનિત્ય છે. કા-
લદ્રવ્યના ચારગુણ નિત્ય છે અને ચાર પ-
ર્યાય અનિત્ય છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યના ચાર ગુણ
નિત્ય છે, અને ચાર પર્યાય અનિત્ય છે. જીવ
દ્રવ્યના ચાર ગુણ, અને ત્રણ પર્યાય નિત્ય
છે, અને એક અગુરુ લઘુ પર્યાય, અનિત્ય છે.
એ રીતે નિત્યાનિત્ય પક્ષ કહ્યો.

હવે પદ્ દ્રવ્યમાં એક અનેક પક્ષ વ
તાવે છે.

એક ધર્માસ્તિકાય, વીજો અધર્માસ્તિ
કાય, એ વે દ્રવ્યના સ્વંધ લોકાકાશ પ્રમાણ
એક છે અને ગુણ અનંતા છે. આકાશ દ્રવ્યના
લોકાકાશ પ્રમાણ સ્વંધ એક છે. અને ગુણ
અનંતા છે. પર્યાય અનંતા છે, પ્રદેશ અનંત
છે, માટે અનેક છે. કાલ દ્રવ્યનો વર્તનાર
ગુણ એક છે, અને વીજા ગુણ અનંતા છે
પર્યાય અનંતા છે, સમય અનંતા છે, કેમકે
અતીતકાલે અનંતા સમય ગયા, અને અન
ગત કાલે અનંતા સમય આવશે, તથા વર્ત
માનકાલે સમય એક છે માટે અનેક પક્ષ
છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યના પરમાણુઓ અનંતા છે
એક એક પરમાણુમાં અનંતા ગુણપર્યાય

તે અનેકપણું છે, અને સર્વ પરમાણુમાં પુદ્ગલ-
 ણું તે એકજ છે. જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે, એ-
 કેવા જીવમાં પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે, તથા ગુણ
 અનંતા છે. પર્યાય અનંતા છે તે અનેકપણું
 છે, પણ જીવિતવ્ય સર્વ જીવોમાં એક સ-
 રખું છે, માટે એકપણું છે.

હાં શિષ્ય પુછે છે કે- સર્વ જીવ એક
 સરખા છે તો મોક્ષના જીવ સિદ્ધ પરમાનંદ
 મયી દેખાય છે, અને સંસારી જીવ કર્મવશ
 દુઃખી દેખાય છે, તેનું કેમ ? તેને ઉ-
 ત્તર આપે, છે, કે- નિશ્ચયનયે તો સર્વ જીવ
 સિદ્ધ સમાન છે, માટેજ સર્વ જીવ કર્મ સ્વ-
 યાવી સિદ્ધ થાય છે, તેથી સર્વ જીવની સત્તા
 એક છે, વળી શિષ્ય પુછે છે કે જો સર્વ જીવ
 સિદ્ધ સમાન કહો છો તો અભવ્ય જીવ પણ

સિદ્ધ સમાન છે એમ ઠર્યું, અને તેનો મોક્ષ
 જાતા નથી, તેનું કેમ ? તેને ઉત્તર આપે છે
 કે અભવ્ય ને કર્મ નીત્રણાં છે, અને અભ-
 વ્યમાં, પરાવર્તે ધર્મ નથી, તેથી સિદ્ધ થતા
 નથી. અભવ્યને કર્મનો સંબંધ અનાદિ અ-
 નંતમે ભાંગે છે, તેથી કોઈ કાલે તે મોક્ષ
 જશે નહીં. ભવ્ય જીવમાં પરાવર્તે ધર્મ છે
 માટે કારણ સામગ્રી મળ્યાથી પલટણ પામે
 છે અને ગુણથ્રેણિ ચઢીને સિદ્ધ થાય છે.
 આત્માના આઠ રુચક પ્રદેશ, નિશ્ચય નયથી
 ભવ્ય તથા અભવ્ય સર્વ જીવોના સિદ્ધ સ-
 માન છે, માટે સર્વ જીવની સત્તા એક સર-
 સી છે. એ આઠ રુચક પ્રદેશને કર્મ વીલ-
 કુલ લાગતાં નથી તે આચારાંગસૂત્રની શ્રી
 શિલાંગાચાર્ય કૃત ટીકાના લોકવિજય અ-

(૪૯)

નમાં પ્રથમોદ્દેશકે કહ્યું છે.

હવે સત્ તથા અસત્ પક્ષ કહે છે. એ
દ્રવ્ય, સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, અને સ્વ-
ભાવપણે સત્ એટલે છતાં છે. અને પરદ્રવ્ય
ક્ષેત્ર, પરકાલ, અને પરભાવપણે અસત્ એ-
ટલે છે. તેની રીત વતાવવાને માટે એ
દ્રવ્યનો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, એવે ભાવ,
ભાવે છીએ.

દઘ્વંગુણસમુદાજં
સ્વિત્તંઓગાહવદ્દૃષ્ટાકાલો
ગુણપજ્જાય પવત્તિ
ભાવોનિઅવથ્થુધમ્મોસો ॥૧॥

ધર્માસ્તિકાયનો મૂલ ગુણ ચલણ સહાય
નો તે સ્વદ્રવ્ય, અધર્માસ્તિકાયનો મૂલ ગુણ

સ્થિતિ સહાયપણો તે સ્વદ્રવ્ય જાણવો. આ
 કાશાસ્તિકાયનો મૂલ ગુણ અવગાહપણો તે
 સ્વદ્રવ્ય, કાલદ્રવ્યનો મૂલ ગુણ તર્તનાલક્ષણ
 પણો તે સ્વદ્રવ્ય જાણવો. તથા પુદ્ગલદ્રવ્ય
 નો મૂલગુણ પૂરણ ગલનપણો તે સ્વદ્રવ્ય જા
 ણવો. જીવ દ્રવ્યનો મૂલ ગુણ જ્ઞાનાદિક્ષે
 તના લક્ષણપણો તે સ્વદ્રવ્ય, ણ છ દ્રવ્યનો
 સ્વદ્રવ્યપણો કહ્યો.

હવે પદ્ દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર કહે છે-ધર્મા-
 સ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનો સ્વક્ષેત્ર અસં-
 ख्यात પ્રદેશમય જાણવો. આકાશ દ્રવ્યનો
 સ્વક્ષેત્ર અનંત પ્રદેશમય જાણવો. કાલ દ્ર-
 વ્યનો સ્વક્ષેત્ર સમયરૂપ છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યનો
 સ્વક્ષેત્ર એક પરમાણુ છે. પરમાણુ આ અનંતા
 છે. જીવ દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર એક જીવના અસં-

(૫૧)

સ્વ્યાતા પ્રદેશ છે.

હવે સ્વકાલ તે પદ્મદ્રવ્યમાં અગુરુ લઘુ-
નો છે. છએ દ્રવ્યના પોત પોતાના ગુણ પર્યાય
તે સર્વ દ્રવ્યનો સ્વભાવ જાણવો. સારાંશકે
ધર્માસ્તિકાયમાં પોતાના જ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ,
ભાવ છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી. તથા
અધર્માસ્તિકાયમાં પણ પોતાના જ સ્વદ્રવ્ય,
ક્ષેત્રકાલ, ભાવ છે પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના
નથી. આકાશાસ્તિકાયમાં આકાશના જ સ્વદ્ર-
વ્યાદિક ચાર છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના
નથી. તથા કાલ દ્રવ્યમાં કાલના સ્વદ્રવ્યા-
દિક ચાર છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી.
પુદ્ગલ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિ ચાર પુદ્ગલ દ્ર-
વ્યમાં છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી. તથા
જીવ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચાર તે જીવ દ્ર-

સ્થિતિ સહાયપણો તે સ્વદ્રવ્ય જાણવો. આ-
 કાશાસ્તિકાયનો મૂલ ગુણ અવગાહપણો તે
 સ્વદ્રવ્ય, કાલદ્રવ્યનો મૂલ ગુણ વર્તનાલક્ષણ-
 પણો તે સ્વદ્રવ્ય જાણવો. તથા પુદ્ગલદ્રવ્ય-
 નો મૂલગુણ પૂરણ ગલનપણો તે સ્વદ્રવ્ય જા-
 ણવો. જીવ દ્રવ્યનો મૂલ ગુણ જ્ઞાનાદિકચે-
 તના લક્ષણપણો તે સ્વદ્રવ્ય, જીવ દ્રવ્યનો
 સ્વદ્રવ્યપણો કહ્યો.

હવે પદ્ દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર કહે છે-ધર્મા-
 સ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનો સ્વક્ષેત્ર અસં-
 ख्याત પ્રદેશમય જાણવો. આકાશ દ્રવ્યનો
 સ્વક્ષેત્ર અનંત પ્રદેશમય જાણવો. કાલ દ્ર-
 વ્યનો સ્વક્ષેત્ર સમયરૂપ છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યનો
 સ્વક્ષેત્ર એક પરમાણુ છે. પરમાણુ આ અનંતા
 છે. જીવ દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર એક જીવના અસં-

વ્યયાં છે, પણ વીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી
 “ગુણપર્યાયનદ્રવ્યમ્ -” દ્રવ્યથી અભેદ
 ગુણપર્યાય હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે તથા સ્વ
 ધર્મનો આધારવંતપણો તેને ક્ષેત્ર કહે છે, અ
 ઉત્પાદ વ્યયની વર્તના તેને કાલ કહે છે
 તથા વિશેષ ગુણ પરિણતિ, સ્વભાવ પરિ
 ણતિ, પર્યાય પ્રમુખ તે સ્વભાવ કહીએ.

અત્રે એક-ભેદ સ્વભાવ, વીજો-અ
 સ્વભાવ, ત્રીજો-ભવ્ય સ્વભાવ ચોથો-અ
 વ્ય સ્વભાવ અને પાંચમો-પરમ સ્વભાવ,
 પાંચ સ્વભાવ જાણવા. તેમાં દ્રવ્યના સર્વ
 મને પોતપોતાના સ્વ સ્વ કાર્ય કરવેકરી
 સ્વભાવ છે, અને અવસ્થાનપણે અભેદ
 ભાવ છે. અણપલટણ સ્વભાવે અભવ્ય
 ભાવ છે. તથા પલટણ સ્વભાવે ભવ્ય સ્વભ

•

•

ત્રમાં મુંબ્યો તેના ભગંમ્યાતમા ભાંગે દાલ આ-
ગમ રાખાં છે. એ હ દ્રવ્યમાં આઠ પદ્ધતિ કલા.

હવે નિત્ય તથા અનિત્ય પદ્ધતિ ચતુર્થ-
મી ઉપની તે વતાવે છે. જેની આદિ નથી
અને અંત નથી તે અનાદિ અનંત પહેલો ભા-
ગો જાણવો. તથા જેની આદિ નથી પણ
અંત છે, તે અનાદિ સાંત વીજો ભાંગો જા-
ણવો. તથા જેની આદિ પણ છે અને અંત
પણ છે, તે સાદિ સાંત વીજો ભાંગો જાણવો.
વળી જેની આદિ છે, પણ અંત નથી, તે સાદિ
અનંત નામે ચોથો ભાંગો જાણવો.

હવે એ ચાર ભાંગા દ્રવ્યોમાં કેવી રીતે
ઉતરે છે, તે વતાવે છે.

જીવ દ્રવ્યમાં જ્ઞાનાદિક ગુણ તે અનાદિ
અનંત છે, નિત્ય છે. ભવ્ય જીવને કર્મ સાં

૧. જીવને અન્યપર્ણ તથા મિદ્ધપર્ણ કહેવું તે દ્રવ્યપર્ણાગિ.

૨. જે દ્રવ્યના પરિણમન માન તે દ્રવ્યવ્યંજનપર્ણાગિ.

૩. એક ગુણથી અનેકતા થાય. જેમ ધર્માધર્માદિ દ્રવ્ય પોતાના ચલણ સહકારાદિ ગુણથી અનેક જીવ તથા પુદ્ગલને સહાય કરે તેને ગુણપર્યાય નય કહે છે.

૪. એક ગુણના ઘણા ભેદ તે ગુણ વ્યંજનપર્યાય કહીયે.

૫. સ્વભાવ પર્યાય તે અગુરુ લઘુ પર્યાયથી જાણવો. એ પાંચ પર્યાયો સર્વ દ્રવ્યમાં છે.

૬. વિભાવ પર્યાય તે જીવ પુદ્ગલ એ

(૬૭)

વે દ્રવ્યમાં છે. જીવ જે ચાર ગતિના નવા નવા ભવ કરે તે જીવમાં વિભાવ પર્યાય તથા પુદ્ગલમાં સ્વંધપણુ તે વિભાવપર્યાય જાણવો.

દ્વે પર્યાયના વીજા છ ભેદ કહે છે—

૧. એક અનાદિ નિત્ય પર્યાય, તે પુદ્ગલ દ્રવ્યનો મેરુ પ્રમુખ. વીજો સાદિ નિત્ય પર્યાય તે જીવ દ્રવ્યની સિદ્ધાવસ્થા સિદ્ધાવગાહનાદિક.

૨. ત્રીજો અનિત્ય પર્યાય તે સમય સમયમાં દ્રવ્ય ઉપજે વિણસે છે તે. “સાદિસાંત પર્યાયા ભવ શરીરાધ્યવસાયાદયઃ” इति નયચક્રે. ચોથો અશુદ્ધ અનિત્ય પર્યાય તે જન્મ મરણ થાય છે, તે વડે કહેવો. પાંચમો ઉપાધિ પર્યાય તે કર્મ સંવંધ. છઠ્ઠો શુદ્ધ પર્યાય જે મૂલ પર્યાય, સર્વ દ્રવ્યના એક સરસ્વા છે તે. એવં પર્યાયાર્થિકલું સ્વરૂપ કહું. નય

૧ જીવને ભવ્યપણું તથા સિદ્ધપણું
હેવું તે દ્રવ્યપર્યાય.

૨ જે દ્રવ્યના પ્રદેશનું માન તે દ્રવ્ય
વ્યંજનપર્યાય.

૩ એક ગુણથી અનેકતા થાય. જેમ ધર્મ
ધર્માદિ દ્રવ્ય પોતાના ચલણ સહકારાદિ
ગુણથી અનેક જીવ તથા પુદ્ગલને સહાય
કરે તેને ગુણપર્યાય નય કહે છે.

૪ એક ગુણના ઘણા ભેદ તે ગુણ વ્યં
જનપર્યાય કહીએ.

૫ સ્વભાવ પર્યાય તે અગુરુ લઘુ પર્યા-
યથી જાણવો. એ પાંચ પર્યાયો સર્વ દ્રવ્ય-
માં છે.

૬ વિભાવ પર્યાય તે જીવ પુદ્ગલ એ

વે દ્રવ્યમાં છે. જીવ જે ચાર ગતિના નવા નવા ભવ કરે તે જીવમાં વિભાવ પર્યાય તથા પુદ્ગલમાં સ્વંધપણુ તે વિભાવપર્યાય જાણવો.

હવે પર્યાયના વીજા છ ભેદ કહે છે—
 એક અનાદિ નિત્ય પર્યાય, તે પુદ્ગલ દ્રવ્ય-
 નો મેરુ પ્રમુખ. વીજો સાદિ નિત્ય પર્યાય તે
 જીવ દ્રવ્યની સિદ્ધાવસ્થા સિદ્ધાવગાંહનાદિક.

ત્રીજો અનિત્ય પર્યાય તે સમય સમય-
 માં દ્રવ્ય ઉપજે વિણસે છે તે. “સાદિસાં-
 ત પર્યાયા ભવ શરીરાધ્યવસાયાદયઃ” इति
 નયચક્રે. ચોથો અશુદ્ધ અનિત્ય પર્યાય તે
 જન્મ મરણ થાય છે, તે વડે કહેવો. પાંચમો
 ઉપાધિ પર્યાય તે કર્મ સંવંધ. છઠ્ઠો શુદ્ધ
 પર્યાય જે મૂલ પર્યાય, સર્વ દ્રવ્યના એક સર-
 સ્વા છે તે એવં પર્યાયાર્થિકનું સ્વરૂપ કહ્યું. નય

૧ જીવને ભવ્યપણું તથા સિદ્ધપણું કહેવું તે દ્રવ્યપર્યાય.

૨ જે દ્રવ્યના પ્રદેશનું માન તે દ્રવ્ય વ્યંજનપર્યાય.

૩ એક ગુણથી અનેકતા થાય. જેમ ધર્માધર્માદિ દ્રવ્ય પોતાના ચલણ સહકારાદિ ગુણથી અનેક જીવ તથા પુદ્ગલને સહાય કરે તેને ગુણપર્યાય નય કહે છે.

૪ એક ગુણના ઘણા ભેદ તે ગુણ વ્યંજનપર્યાય કહીએ.

૫ સ્વભાવ પર્યાય તે અગુરુ લઘુ પર્યાયથી જાણવો. એ પાંચ પર્યાયો સર્વ દ્રવ્યમાં છે.

૬ વિભાવ પર્યાય તે જીવ પુદ્ગલ એ

(૬૭)

વે દ્રવ્યમાં છે. જીવ જે ચાર ગતિના ન
નવા ભવ કરે તે જીવમાં વિભાવ પર્યાય તે
પુદ્ગલમાં સ્વંધપણુ તે વિભાવપર્યાય જાણવે

હવે પર્યાયના વીજા છ ભેદ કહે છે
એક અનાદિ નિત્ય પર્યાય, તે પુદ્ગલ દ્ર
નો મેરુ પ્રમુખ. વીજો સાદિ નિત્ય પર્યાય
જીવ દ્રવ્યની સિદ્ધાવસ્થા સિદ્ધાવગાંહનાદિ

ત્રીજો અનિત્ય પર્યાય તે સમય સમ
માં દ્રવ્ય ઉપજે વિણસે છે તે. “સાદિસ્
ત પર્યાયા ભવ શરીરાધ્યવસાયાદયઃ” ૩
નયચક્રે. ચોથો અશુદ્ધ અનિત્ય પર્યાય
જન્મ મરણ થાય છે, તે વહે કહેવો. પાંચ
ઉપાધિ પર્યાય તે કર્મ સંવંધ. છઠો ૪
પર્યાય જે મૂલ પર્યાય, સર્વ દ્રવ્યના એક સ
સ્વા છે તે એવં પર્યાયાર્થિકનું સ્વરૂપ કહ્યું. :

૧ જીવને અવ્યયનું તથા વિદ્યનું ક-
હેવું તે દ્રવ્યવર્ણન.

૨ જે દ્રવ્યના પ્રવેશનું માન તે દ્રવ્ય
અંજનવર્ણન.

૩ એક ગુણથી અનેકતા થાય. જેમકે
મીઠાઈમાંથી દ્રવ્ય પોતાના તલણ સહકારાદિ
ગુણથી અનેક જીવ તથા પુદ્ગલને સહાય
તે તેને ગુણવર્ણન નય કહે છે.

૪ એક ગુણના ત્રણા ભેદ તે ગુણ વ્ય-
વર્ણનવર્ણન કહેવાય.

૫ સ્વભાવ વર્ણન તે અગુરુ લઘુ વર્ણ-
નથી જાણવો. એ પાંચ વર્ણનો સર્વ દ્રવ્ય-
માં છે.

૬ વિભાવ વર્ણન તે જીવ પુદ્ગલ એ

(૬૭)

વે દ્રવ્યમાં છે. જીવ જે ચાર ગતિના નવા નવા ભવ કરે તે જીવમાં વિભાવ પર્યાય તથા પુદ્ગલમાં સ્વંધપણુ તે વિભાવપર્યાય જાણવો.

હવે પર્યાયના વીજા છ ભેદ કહે છે—

એક અનાદિ નિત્ય પર્યાય, તે પુદ્ગલ દ્રવ્યનો મેરુ પ્રમુખ. વીજો સાદિ નિત્ય પર્યાય તે જીવ દ્રવ્યની સિદ્ધાવસ્થા સિદ્ધાવગાંહનાદિક.

ત્રીજો અનિત્ય પર્યાય તે સમય સમયમાં દ્રવ્ય ઉપજે વિણસે છે તે. “સાદિસાંત પર્યાયા ભવ શરીરાધ્યવસાયાદયઃ” इति નયચક્રે. ચોથો અશુદ્ધ અનિત્ય પર્યાય તે જન્મ મરણ થાય છે, તે વડે કહેવો. પાંચમો ઉપાધિ પર્યાય તે કર્મ સંવંધ. છઠ્ઠો શુદ્ધ પર્યાય જે મૂલ પર્યાય, સર્વ દ્રવ્યના એક સર-સ્વા છે તે એવં પર્યાયાર્થિકનું સ્વરૂપ કહ્યું. નય

(૭૧)

નું નિર્વાણ થયાં ઘણો કાલ ગયો છે, પણ
 આજ દીવાલીના દીવસે વીરનિર્વાણ છે,
 એમ જે કહેવું તે વર્તમાનકાલમાં અતીત
 કાલનો આરોપ કર્યો જાણવો. તથા આજ
 શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુનો નિર્વાણ છે, એમ જે કહેવું
 તે વર્તમાન કાલમાં અનાગતકાલનો આરોપ,
 સ્વી રીતે અતીતના વે ભેદ છે. તથા અના-
 ગતના વે ભેદ છે તથા વર્તમાનના પણ વે
 ભેદ છે તે સર્વ મઠી કાલારોપના છ ભેદ
 જાણવા. ચોથો વઠી કારણવિષે કાર્યનો
 આરોપ કરવો તે કારણાદ્યારોપ જાણવો.

તે કારણ ચાર છે. ૧ ઉપાદાન કારણ,
 ૨ નિમિત્ત કારણ, ૩ અસાધારણ કારણ.
 ૪ અપેક્ષા કારણ. તેમાં બાહ્યદ્રવ્ય ક્રિયા તે
 સાધ્ય સાપેક્ષવાળાને ધર્મનું નિમિત્ત કારણ

(७३)

(२) संग्रहनय.

सामान्यवस्तुसत्ता संग्राहक संग्रहःस-
द्विविधः सामान्य संग्रहः विशेषसंग्रहश्च सा-
मान्य संग्रहो द्विविधः मूलतज्जतरतश्च मूलतोऽ-
स्तित्वादिभेदतः षड्विध उत्तरतो जाति समु-
दायभेदरूपः जातितः गवि गोत्वं, घटे घटत्वं,
वनस्पतौ वनस्पतित्वं, समुदायतो सहकारा-
त्मके वने सहकारवनं, मनुष्यसमूहे मनुष्य
वृन्द, इत्यादि समुदायरूपः अथवा द्रव्यमिति
सामान्य संग्रहः जीव इति विशेष संग्रहः

अर्थः सामान्ये करी मूल सर्व द्रव्य
व्यापक नित्यत्वादिक सत्तापणे रह्या जे धर्म
तेनो जे संग्रह करे तेने संग्रहनय कहे छे.

तेना वे भेद छे. १ एक सामान्य सं-
ग्रह २ बीजो विशेष संग्रह.

(७७)

दृष्टांत-जेम कोइक मन्युष्ये प्रभाते दा-
तण करवाने अर्थे पोताना घरना वारणे वे-
शीने चाकरने कहुं के दातण लेइ आवो !
तेवारे चाकर पुरुष, पाणीनो लोटो, रुमाल,
दातण एम सर्व चीज लइ आव्यो. शेठे तो
एक दातण नाम लइने मंगाव्युं हतुं पण स-
र्वनो संग्रह करी चाकर लइ आव्यो ते रीते
संग्रहनय जाणवो.

(३) व्यवहारनय.

संग्रहग्रहीतवस्तु भेदांतरेण विभजनं
व्यवहरणं, प्रवर्तनं वा व्यवहारः. सद्विविधः
शुद्धोऽशुद्धश्च ॥

संग्रहनये ग्रहीत जे वस्तु तेने भेदांतरे
वेहेचवुं, तेने व्यवहारनय कहे छे. जेम द्रव्य

(७७)

दृष्टांत-जेम कोइक मन्युष्ये प्रभाते दा-
तण करवाने अर्थे पोताना घरना वारणे वे-
शीने चाकरने कहुं के दातण लेइ आवो !
तेवारे चाकर पुरुष, पाणीनो लोटो, रुमाल,
दातण एम सर्व चीज लइ आव्यो. शेठे तो
एक दातण नाम लइने मंगाव्युं हतुं पण स-
र्वनो संग्रह करी चाकर लइ आव्यो ते रीते
संग्रहनय जाणवो.

(३) व्यवहारनय.

संग्रहग्रहीतवस्तु भेदांतरेण विभजनं
व्यवहरणं, प्रवर्तनं वा व्यवहारः. सद्विविधः
शुद्धोऽशुद्धश्च ॥

संग्रहनये ग्रहीत जे वस्तु तेने भेदांतरे
वेहेचवुं, तेने व्यवहारनय कहे छे. जेम द्रव्य

સર્વ દ્રવ્યની સ્વરૂપ શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ-જેમ ધર્માસ્તિકાયની ચલણ સહાયતા તથા અધર્માસ્તિકાયની સ્થિતિ સહાયતા તથા જીવની જ્ઞાયકતા ઇત્યાદિકને વસ્તુગત શુદ્ધ વ્યવહાર કહીએ.

દ્રવ્યનો ઉત્સર્ગ નીપજવા માટે જે રત્ન-ત્રાયિની શુદ્ધતા ગુણસ્થાને શ્રેણિ આરોહણરૂપ તે સાધન શુદ્ધ વ્યવહાર કહીએ.

અશુદ્ધ વ્યવહારના બે ભેદ છે. ૧ સદ્ભૂત વ્યવહાર ૨ અસદ્ભૂત વ્યવહાર. તેમાં જે ક્ષેત્રે અવસ્થાને અભેદે રહ્યા જે જ્ઞાનાદિગુણ તેને પરસ્પર ભેદે કહેવા તે સદ્ભૂત વ્યવહાર. તથા હું ક્રોધી છું, હું માની છું, અથવા દેવતા છું, મનુષ્ય છું, ઇત્યાદિ દેવતાપણે તે હેતુપણે પરિણમતાં ગ્રહાં જે દેવગતિ વિપાકી

(८१)

१ वहेचणरूप व्यवहार,

२ प्रवृत्तिरूप व्यवहार.

प्रवृत्ति व्यवहारना त्रण भेद छे. वस्तु-
प्रवृत्ति, साधनप्रवृत्ति, लौकिकप्रवृत्ति. तेमां
साधन प्रवृत्तिना त्रण भेद छे.

१ जे अरिहंतनी आज्ञाये शुद्ध साधन
मार्गे इह लोक संसार पुद्गल भोग आसं-
सादिदोष रहीत जे रत्नत्रयिनी परिणति,
परभव त्याग सहित ते लोकोत्तर साधन प्र-
वृत्ति नामे पेहेलो भेद जाणवो.

२ स्याद्वाद विना मिथ्याभिनिवेश स-
हित साधन प्रवृत्ति ते दुःप्रावचनिक साधन
प्रवृत्ति.

३ लोकना स्व स्वदेश कुलनी चाले
प्रवृत्ति ते लोक व्यवहार प्रवृत्ति प जाण प-

તેને ભગવતી સૂત્રમાં અવતી તથા અપચ્ચ-
 રાણી કહ્યા છે. આ કથન જે વાસ્તવમાં
 રાચે છે અને આત્મસ્વરૂપ જાણવા સ્વપ ક-
 રતા નથી તેને ફટકા તરીકે છે. એકાંત જિન-
 વચન નથી. દાન, પૂજા, તપ અને ક્રિયા
 પ્રમુખ સાપેક્ષચુદ્ધિથી મોક્ષનું કારણ છે.
 કારણે કાર્ય નીપજે इति વચનાત્. ॥

આત્માનું સ્વરૂપ ઓઝાવવાને વહુ ઉદ્યમ
 કરવો. મુનિપણું આત્માનું સ્વરૂપ જાણવા-
 થી થાય છે. જેમ જેમ આત્માનું સ્વરૂપ ગ્ર-
 હાય છે, તેમ તેમ પરમાવનો ત્યાગ થાય છે.
 શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે “ ન-
 મુળીરન્નવાસેણ ” જંગલમાં વસવાથી
 કંઈ મુનિપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, પણ “ નાળે-

(૧૦૧)

સમયે દ્રવ્યમાં છે. જે સમયમાં શુદ્ધ સ્વગુ-
ણની અસ્તિ છે તેજ સમયમાં પરગુણની
નાસ્તિ પણ છે. યસ્મિન્ સમયે શુદ્ધ સ્વગુણ
સ્ય અસ્તિતા આત્મનિ તસ્મિન્ સમયે
એવ પરગુણસ્ય નાસ્તિતા આત્મનિ વોધ્યા.
માટે અસ્તિ નાસ્તિ એ વે ભાંગા એક સમય-
માં બેલા છે તે સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ ત્રીજો
ભાંગો થયો.

૪ સ્યાત્ અવ્વક્તવ્ય. અસ્તિ અને
નાસ્તિ એ વેડ ભાંગા એક સમયમાં છે, તો
વચને કરી અસ્તિ એટલું વોલતાં અસંખ્યા-
તા સમય લાગે, તેથી નાસ્તિ ભાંગો તેજ
વસ્તુ કહેવાય નહીં, અને જો નાસ્તિ
ભાંગો કહ્યો તો અસ્તિપણો આવ્યો, માટે
એકજ અસ્તિ કહેતાં થકાં નાસ્તિત્વ તેજ સ-

મયે દ્રવ્યમાં છે, તે કહેવાળો નહીં. માટે મૃષાવાદ લાગે, તેમજ નાસ્તિ કહેતાં અસ્તિનો મૃષાવાદ લાગે, માટે વચને કરી અગોચર છે. એક સમયમાં વે ભાંગા વચને કરી કહ્યા જાય નહીં. કારણ કે એક અક્ષર વોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે છે. માટે વચનથી અગોચર છે, તે સ્યાત્ અવક્તવ્ય ચોથો ભાંગો જાણવો.

૫ અવક્તવ્યપણો વસ્તુમાં અસ્તિત્વનો પળ છે. માટે સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય એ પાંચમો ભાંગો જાણવો.

૬ નાંસ્તિત્વનો પળ અવક્તવ્ય પળો વસ્તુ મધ્યે છે માટે સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય એ છઠ્ઠો ભાંગો જાણવો.

(૧૧૯)

માં વીજા સમયમાં અનંત પરમાણુ આ તથા
 અનંતજીવ પ્રદેશને ચલણસહાયીપણે થયો.
 વિચારે અસંખ્યાતા ચલણસહાયનો વ્યય,
 અને અનંતા ચલણસહાયનો ઉપજવો, અને
 ચલણસહાય ગુણપણે ધ્રુવ એમ ધર્મ દ્રવ્ય-
 મધ્યે ઉત્પાદ, વ્યય, અને ધ્રુવપણો. થઈ રહ્યો
 છે. તે પ્રમાણે અધર્મ, આકાશાદિ દ્રવ્યમાં
 જાણવું. તથા વલી કાર્ય કારણપણે ઉત્પાદ,
 વ્યય તથા અગુરુ લઘુપર્યાયના ચલનનો ઉ-
 ત્પાદ, વ્યય, પંચાસ્ત્રિકાયમાં કહેવો. તથા
 કાલદ્રવ્ય તે ઉપચારથી દ્રવ્ય છે. તેનું સર્વ
 સ્વરૂપ ઉપચારથીજ કહેવું. એ રીતે સર્વ દ્ર-
 વ્યમાં સત્પણો છે. જો અગુરુ લઘુનો ભેદ
 ન થાય, તો પ્રદેશોનો માંહોમાંહે ભેદ થાય
 નહીં. માટે અગુરુ લઘુનો ભેદ સર્વમાં છે.

एव विवक्षाकृते, वाग्विवादा वा मनःपत्र-
मापापयो दुःखेन ते, भव्यो ! ! ! नो भवे-
मापयो पापी पपाः कर्मजो, नो वणा भव
भद्रकर्मो, भव्यो दुःखमापी लब्धवानो वा
उत्तम भव्यो, एव ज्ञानीनो पुण्यं ह दारा
नपाये ते.

भार्यध्यानना परिणाम पांनमा तथा
लब्धा गृणदाणा मुभी होय ते. कारण के
लब्धं गृणदाणुं प्रपत्त ते, माटे त्यां ए ध्या-
ननो परिणाम संभवे ते.

२ रौद्र ध्यान.

१ हिंसानुबंधीरौद्रध्यान २ मृपानुबंधी-
रौद्रध्यान ३ अदत्तानुबंधीरौद्रध्यान ४ परि-
ग्रहानुबंधीरौद्रध्यान.

(૧૪૫)

૨ શરીરમાં રહ્યો જે આપણો જીવ તેમાં પ્રરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને પાધુપણાના સર્વ ગુણ છે એહવું જે ધ્યાન તે પિંડસ્થ ધ્યાન કહીએ. અથવા ગુણીના ગુણધ્યે એકત્વતા ઉપયોગ કરવો તે પિંડસ્થ યાન જાણવું.

૩ શરીરકર્માદિ રૂપમાં રહ્યો થકો પણ મારો આત્મા અરૂપી અનંતગુણી છે, શરીરમાં રહેલા આત્મામાં ધ્યાન વડે તલ્લીન થવું. બ્રહ્મરન્ધ્રાદિ સ્થાનોમાં ધ્યાન ધરવું, તેને પિંડસ્થધ્યાન કહે છે. એ ત્રણ ધ્યાન ધર્મ ધ્યાનમાં ગણવાં.

૪ રૂપાતીત, નિરાકાર, નિઃસંગી, નિર્મલ, સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત, અભેદ, એક, શુદ્ધ, સત્તારૂપ, ચિદાનન્દ, અ-

ધન કીધા વઢી શેષ તેર પકૃતિ સ્થાપે. ઝ-
 કર્મી થાય, સર્વ ક્રિયાથી રહિત થાય તે સ-
 મુચ્છિત ક્રિયાનિવૃત્તિ શુક્લધ્યાન જાણવું.
 ૬ ધ્યાન ધ્યાનતાં શેષ કર્મપકૃતિ દલસ્વરણ-
 રૂપ ક્રિયા ઝલ્લેદે. અવગાદના, દેહમાનમાંથી
 વીજો ભાગ ઘટાડે, શરીરનો ત્યાગ કરી
 અહીંથી સાતરાજ ઊપર લોકને અંતે જઈ
 સિદ્ધ થાય.

હવે વીજાં ચાર ધ્યાન કહે છે. (૧)

પદસ્થ (૨) પિંડસ્થ (૩) રૂપસ્થ (૪)
 રૂપાતીત.

૧ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપા-
 ધ્યાય અને સાધુ ૬ પંચપરમેષ્ઠીના ગુણને
 સંભારે, તેનું હૃદયમાં ધ્યાન કરે તે પદસ્થ
 ધ્યાન જાણવું.

(૧૪૫)

૨ શરીરમાં રહ્યો જે આપણો જીવ તેમાં
અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને
આધુપણના સર્વ ગુણ છે એવું જે ધ્યાન તે પિં-
ડસ્થ ધ્યાન કહીએ. અથવા ગુણીના ગુણ-
મધ્યે એકત્વતા ઉપયોગ કરવો તે પિંડસ્થ
ધ્યાન જાણવું.

૩ શરીરકર્માદિ રૂપમાં રહ્યો થકો પણ
મારો આત્મા અરૂપી અનંતગુણી છે, શરી-
રમાં રહેલા આત્મામાં ધ્યાન વડે તણીન થવું.
બ્રહ્મરન્ધ્રાદિ સ્થાનોમાં ધ્યાન ધરવું, તેને પિં-
ડસ્થધ્યાન કહે છે. એ ત્રણ ધ્યાન ધર્મ ધ્યા-
નમાં ગણવાં.

૪ રૂપાતીત, નિરાકાર, નિઃસંગી, નિ-
ર્મલ, સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત, અભેદ, એક,
શુદ્ધ, સત્તારૂપ, ચિદાનન્દ, અસજ્જ, અઘંડ,

પન કીધા પછી શેષ તેજ પ્રકૃતિ સ્થાને. અ-
 કર્મી ભાગ, સર્વ ક્રિયાથી રહિત ભાગ તે સ-
 મુલિન ક્રિયાનિવૃત્તિ શુક્લગ્યાન જાણવું.
 ૬ ધ્યાન ધ્યાનતાં શેષ કર્મપ્રકૃતિ દલસરણ
 રૂપ ક્રિયા ઝલેદે. અનગાહના, દેહમાનમાંથી
 વ્રીજો ભાગ ઘટાડે, શરીરનો ત્યાગ કરી
 અહીંથી સાતરાજ ઉપર લોકને અંતે જ
 સિદ્ધ થાય.

હવે વીજાં ચાર ધ્યાન કહે છે. (૧)
 પદસ્થ (૨) પિંડસ્થ (૩) રૂપસ્થ (૪)
 રૂપાતીત.

૧ અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપા-
 ધ્યાય અને સાધુ ૬ પંચપરમેષ્ઠીના ગુણો
 સંભારે, તેનું હૃદયમાં ધ્યાન કરે તે પદસ્થ
 ધ્યાન જાણવું.

क. ३५ ग. ४५ अ. ४ । पट्टमोचमर्मा

क. ३६ निपुत्र ' लक्ष्मीश्रीपुण्यगच्छ-

३ । म. ३५ मिमंशि मिच्छेत्वा ॥

प. ३५ म. ३५ अ. ४ । न. ३५ न. ३५

म. ३५ न. ३५ अ. ४ । न. ३५ न. ३५

न. ३५ न. ३५ अ. ४ । न. ३५ न. ३५

न. ३५ न. ३५ अ. ४ । न. ३५ न. ३५

मिथ्यात्वेने पापं छे. उक्तं च कल्पभा-
 प्ये-आलंघनं मलहंती, जहसठा-
 णं न मुंचय इति आ, एवं अकथयति
 पुंजी । मिच्छं चिअउवसमीपइ ॥
 मिच्छत्तंजमुइन्नं, तंखीणंअणुइअं-
 चउवसंतं । मीसीभावपरिणयं । वे-
 इज्जंतं स्वओवसमं ॥ तच्च सत्कर्म-
 वेदकमप्युच्यते, ओपशमिककं-
 तुसत्कर्मवेदनारहिमित्तोपशमिक-
 क्षायोपशमिकयोर्भेदः ॥

सास्यादन्न सम्पत्तत्वं-अनंतानुवंशी क-
 पायना उदये उपशम समकित वमतां मि-
 थ्यात्व गुणस्थानक पाप्मा पहेला आंतरे

ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ = અનંતાનુવંધીની
 ચોકડી, મિથ્યાત્વમોહનીય, મિશ્રમોહનીય
 અને સમક્રિતમોહનીય એ સાત પ્રકૃતિનો પ્ર-
 દેશોદય અને સમક્રિત મોહનીયનો પ્રદેશોદય
 અને રમોદય જેમાં હોય તેને ક્ષયોપશમ સ-
 મ્યક્ત્વ કહે છે.

કમ્મગંથેસુધુવં । પદમોવસમી
 કરેહ તિપુંજં ! તત્ત્વહીઓપુણગચ્છ-
 હ । સમ્મે મિસંમિ મિચ્છેવા ॥

ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ચ્યુત થતાં જો જીવ
 સમ્યક્ત્વ મોહનીયને પામે છે તો તેને ક્ષયોપ-
 શમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. કર્મગ્રન્થના
 મત પ્રમાણે એમ જાણવું. સિદ્ધાંતના મત પ્ર-
 માણે આંતરિક સમ્યક્ત્વથી ચ્યુત અવશ્ય

जघन्य एक समय अने उत्कृष्ट छ आवली-
का मुधी क्षीर वमन स्वाद सरखो जे भाव
रहे छे तेने सास्वादन सम्यक्त्व कहे छे.

सास्वादनं च पूर्वोक्तौपशमिक
सम्यक्त्वात् यततो जघन्यतः स-
मय उत्कर्षतश्च षडावलिकायाम
वशिष्टायामनन्तानुबन्ध्युदयात्तद्व-
मनेतदास्वादरूपं यतः ॥ उवसम
सम्मत्ताओ चयओमिच्छं अपाव-
माणस्स सासायणसम्मत्तं तयंत-
रालं मि छावलियं ॥

वेदक सम्यक्त्व-अनंतानुबंधीनी चो-
कडी मिथ्यात्व मोहनीय मिश्रमोहनीयने तद्-

(૧૯૩)

ક્ષય કરી સાતમા ગુણસ્થાનકમાં ગમ-
તપોદનીનો છેલ્લો ગ્રાસ (ભાગ) મોગવે
તપને છે તેને વેદકસમ્યક્ત્વ કહે છે.

ક્ષપકથ્રેણિ પ્રપન્નસ્ય ચતુરન્
તાનુવન્ધિપુ મિથ્યાત્વમિશ્રપુઞ્જ
યે ચ ક્ષપિતેષુ સત્સુ ક્ષપ્યમાણે
મ્યક્ત્વપુઞ્જે તત્સમ્યક્ત્વચરમ
પણોક્તસ્ય તચ્ચરમપુદ્ગલવેદન
પમ્ ॥

ક્ષપકથ્રેણિ અંગીકાર કરેલાને અનન્તા
મુવંધી ચાર કપાય મિથ્યાત્વ અને મિથ
ર હ પ્રકૃતિ ક્ષય કરે છે તે અને સમ્યક્ત
પોદનીય પુંજ ક્ષપ્યમાણ કરે છે તે સમ્યક્

ष्टिः साद्विपर्यवसानेति या त्वपायस-
 हचारिणी श्रेणिकादेरिव सम्यग्दृ-
 ष्टिः तदशुद्धं क्षायिकं तस्य च सा-
 द्विसपर्यवसानत्वादस्ति प्रतिपातो य-
 द्दुक्तं गंधहस्तिना तत्र या च अपाय
 सद्रव्यवर्तिनी अपायो मतिज्ञानांशः
 सद्रव्याणि शुद्धसम्यक्त्वदालिका-
 नि तद्वर्तिनी श्रेणिकादीनां च सद्र-
 व्यापगमे भवत्यपायसहचारिणी
 सा साद्विः सपर्यवसाना चेति केवल-
 ज्ञानोत्पत्तौ अपायक्षये अपायः म-
 तिज्ञानांशः तत्क्षयेऽसौ भवति न

(१९७)

प्रथमकपायोदये तत्काले तद्दुदया-
भावात् तत्क्षये एव तस्योपपत्तिरि-
त्यलं प्रसङ्गेन इति शुद्धाशुद्धं क्षा-
यिकं द्विभेदः.

श्रीकृष्ण श्रेणिक वगैरेणे क्षायिक सम्यक्त्व-
दत्तं, तेमने चारित्र्यनी क्रियाशोपर अत्यंत राग-
द्वेषार्थी रौचक समकित एण कहेयाय ले-
खीणे दंसणमोहे-तिविहंसि विभव-
निआणभूअंसि

निपच्चवायमउलं—सम्मत्तं खाइयं

होइ ॥१॥

कारक सम्यक्त्व—तत्रकारकं सू

આજ્ઞા શુદ્ધા ક્રિયૈવ, તસ્યા એવ પ
 પરગતસમ્યક્ત્વોત્પાદકત્વેન સમ્ય-
 ક્ત્વરૂપત્વાત્ તદવચ્છિન્નં વા સમ્ય-
 ક્ત્વં કારકસમ્યક્ત્વં । एतच्च विशु-
 द्धचारित्रिणामेव ॥૧॥

મુદ્રાજ્ઞા શુદ્ધક્રિયા તેજ કારક સ-
 મ્યક્ત્વ છે તે ક્રિયાનેજ પરગત સમ્યક્ત્વો-
 ત્પાદકપણાવડે સમ્યક્રૂપત્વ છે, એ હેતુ
 થકી તદવચ્છિન્નસમ્યક્ત્વને કારકસમ્ય-
 ક્ત્વ કહે છે. વિશુદ્ધ ચારિત્રવંતોને કારકસ-
 મ્યક્ત્વ હોય છે.

તેજસ્ય સમ્યક્ત્વ—રોચયાતિ સ.

स्यगनुष्ठानप्रवृत्तिं, ननु कारयती-
ति रोचकम्, अविरतसम्यग्दृशां कृ-
ष्णश्रेणिकादीनां ॥१॥

सम्यक् अनुष्ठाननी प्रवृत्तिनी रुचि क-
रावे पण चारित्रनी प्रवृत्ति करावी शके
नहि तेने रोचक सम्यक्त्व कहं छे देशवि-
रत्यादि धर्मनी क्रियाओ रुचे पण ते करी
शकाय नहि कृष्ण श्रेणिकादिकनी पेटे,

दीपक सम्यक्त्व—दीपकं व्यञ्ज-
कमित्यनर्थान्तरम्, एतच्च यः स्वयं
सिध्यादृष्टिरपि परेभ्यो जीवाजी-
वादिपदार्थान् यथावस्थितान् व्यन-
— तस्याङ्गारमर्दकादेर्द्रष्टव्यम् ॥१॥

(૧૯૮)

ત્રાજ્ઞા શુદ્ધા ક્રિયૈવ, તસ્યા એવ પ-
રગતસમ્યક્ત્વોત્પાદકત્વેન સમ્ય-
ક્ત્વરૂપત્વાત્ તદવચ્છિન્નં વા સમ્ય-
ક્ત્વં કારકસમ્યક્ત્વં । એતન્ન વિશુ-
દ્ધચારિત્રિણામેવ ॥૧॥

સૂત્રાજ્ઞા શુદ્ધક્રિયા તેજ કારક સ-
મ્યક્ત્વ છે તે ક્રિયાનેજ પરગત સમ્યક્ત્વો-
ત્પાદકપણાવડે સમ્યક્રૂપત્વ છે, એ હેતુ
થી તદવચ્છિન્નસમ્યક્ત્વને કારકસમ્ય-
ક્ત્વ કહે છે. વિશુદ્ધ ચારિત્રવંતોને કારકસ-
મ્યક્ત્વ હોય છે.

રોચક સમ્યક્ત્વ—રોચયાતિ સ-

માણે તેઓ નિશ્ચયસમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યા
 કરે છે પણ તેનો પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ-નવ-
 દ પ્રકરણવૃત્તિ-ધર્મસંગ્રહવૃત્તિ-આચારાંગસૂત્ર
 કો વગેરેમાં કથેલા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની
 સાથે મતભેદ દેવાય છે, નવપદપ્રકરણવૃત્તિ,
 ધર્મસંગ્રહ વગેરેમાં ક્ષાયિક સમકિતને નિશ્ચય
 સમકિતથી ભિન્ન ગણ્યું છે અને શ્રેણિકને ક્ષા-
 પેક સમ્યક્ત્વ છતાં નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ નથી
 પ્રસ્પષ્ટ કથ્યું છે. આગમસારના કર્તાની
 નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યા કરી છે તે
 પણ ઉપરની વ્યાખ્યાથી ભિન્ન પડે છે તો
 પણ અનુભવની અપેક્ષાએ અપ્રમત્ત સાધુઓને
 તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કથ્યું છે તેની સાથે સં-
 વંધ કથંચિત્ વંધવેસતો આવે છે. અપ્રમત્ત
 સાધુઓ, નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ પોતાના આ-

માધાતૃષ્ટાંત ॥

આ પ્રમાણે નિશ્ચયનય સમ્યક્ત્વનું સ્વ-
રૂપ અવવોધવું. શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર પ-
રિણતિ રૂપ આત્મા તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે.
વાહ્ય રાગાદિ સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત નિરૂપા-
ધિમય શુદ્ધાત્મ વોધ સ્થિરતા, લીનતા તન્મય
પરિણતિ તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ અવવોધવું.

આગમસારકર્તા દેવ-ગુરુ અને ધર્મની
શ્રદ્ધાને વ્યવહારસમ્યક્ત્વ કહે છે અને આ-
ત્મા તેજ દેવ, આત્મા તેજ ગુરુ અને આત્મા
તેજ ધર્મ એવી શ્રદ્ધાને નિશ્ચયનય સમ્યક્ત્વ
કથે છે. પ્રશ્નોત્તરરત્નચિંતામણિમાં શેઠ અ-
નુપચંદ્ર મલુકચંદ્ર જણાવે છે કે ઉપશમ સ-
મ્યક્ત્વ-ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયિક
સમ્યક્ત્વ તેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ છે. આ પ્ર-

નેથી નિશ્ચયસમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યા
 છે પણ તેનો પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ-નવ-
 કારણવૃત્તિ-ધર્મસંગ્રહવૃત્તિ-આચારાંગનૂત્ર
 વર્ગોમાં કયેલા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની
 મતભેદ દેસાય છે. નવપદમયવૃત્તિ,
 પ્રિદ્ વર્ગોમાં શાયિક સમર્પિતને નિશ્ચય
 કેતથી ભિન્ન ગણ્યું છે અને શ્રેણિકને લા-
 સમ્યક્ત્વ છતાં નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ નથી
 સ્પષ્ટ કહ્યું છે. આગમસારના કર્તાની
 નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની વ્યાખ્યા કરી છે તે
 ઉપરની વ્યાખ્યાથી ભિન્ન પદ છે તો
 અનુભવની અપેક્ષા અપ્રમત્ત સાધુઓને
 નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે તેની સાથે સં-
 ર્થ કથંચિત્ વંધવેસતો આવે છે. અપ્રમત્ત
 ધુઓ, નિશ્ચયનયની અપેક્ષા પોતાના આ-

નિદ્રિય તિર્યેન સ્ત્રીઓ અને ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્ર-
 કારના દેવતાઓને પારમ્ભવિક શાયિક સ-
 મ્યક્ત્વ પણ હોતું નથી. કારણકે શાયિક
 મમ્પરુદ્ધિનો તેઓમાં ઉત્પાદ થતો નથી.
 ઉપર્યુક્ત સંખ્યાતાયુક્તસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય તિર્યેન
 સ્ત્રીઓ તથા ત્રણ પ્રકારના દેવતાઓને
 ઉપગમ અને ક્ષયોપગમ સમ્યક્ત્વ થાય છે.
 એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
 અને અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવોને તે ભવ વા
 પરભવની અપેક્ષા ત્રણ સમ્યક્ત્વમાંથી
 એક પણ સમ્યક્ત્વ હોતું નથી. વાદર, પૃ-
 થ્વી, જલ, વનસ્પતિ, દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિય
 જીવો અને અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયોમાં પર્યાપ્તાવ-
 સ્થામાં પારમ્ભવિક સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ અને
 પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં તાદ્ભવિક પમાય

છે. સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય વાદર તેજ વાયુમાં સ-
મ્યક્ત્વલેશ્યાવંતોના ઉત્પાદનો અભાવ છે
માટે સાસ્વાદન તેઓમાં નથી એ કાર્મગ્રન્થિ-
ક અભિપ્રાય છે. સૂત્રાભિપ્રાયવડે તો પૃથિ-
વી આદિ એકેન્દ્રિયોને સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ
નથી. યદુક્તં પ્રજ્ઞાપનાયામ્, પુઢવિ-
કાશ્યાણં પુચ્છા ગોયમા પુઢવિકા-
શ્યા નો સમ્મદિદ્દી નો સમ્મામિ-
ચ્છદિદ્દી એવં જાવણપ્પકાશ્યા-॥
इति प्रवचनसारोद्वारे १४९ द्वारे ॥
પશ્ચ સમ્યક્ત્વાનાં કાલનિયમમાહ-

અંતમુહૂતોવસમો, છાવલિસાસા-
ળવેયગોસમઓ, સાહિયતિત્તીસાયર-
સ્વડ્યો દગ્ગળો સ્વઓવસમે ॥

ન્દ્રિય તિર્યંચ સ્ત્રીઓ અને ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્ર-
 કારના દેવતાઓને પારમર્થિક ક્ષાયિક સ-
 મ્યક્ત્વ પળ હોતું નથી. કારણકે ક્ષાયિક
 સમ્યક્દષ્ટિનો તેઓમાં ઉત્પાદ થતો નથી.
 ઉપર્યુક્ત સંખ્યાતાયુષ્કસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય તિર્યંચ
 સ્ત્રીઓ તથા ત્રણ પ્રકારના દેવતાઓને
 ઉપશમ અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ થાય છે.
 એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
 અને અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય જીવોને તે ભવ વા
 પરમવર્તી અપેક્ષાએ ત્રણ સમ્યક્ત્વમાંથી
 એક પળ સમ્યક્ત્વ હોતું નથી. વાદર, પૃ-
 થ્વી, જલ, વનસ્પતિ, દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિય
 જીવો અને અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયોમાં પર્યાપ્તાવ-
 સ્થામાં પારમર્થિક સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ અને
 'પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં તાદ્ભવિત્વ તમામ

ક્ષાયોપશમસમ્યગ્દષ્ટિ થાય છે. તે પ્રથમ
 ક્ષાયોપશમ સમ્યક્ત્વને પામે છે. અન્ય તો એમ
 કહે છે કે—“ અન્યસ્તુ યથાપ્રવૃત્તિ
 કરણત્રયક્રમેણાન્તરકરણે ઉપશમ-
 સમ્યક્ત્વં લભતે પુઞ્જત્રયં ત્વસૌ ન
 કરોત્યેવ તતશ્ચૌપશમિકસમ્યક્-
 ત્વાચ્ચ્યુતોઽવશ્યં મિથ્યાત્વમેવ યાતિ
 યથાપ્રવૃત્તિકરણાદિ ત્રણના અનુક્રમે અન્તર્ક-
 રણમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે અને જીવ,
 ત્રણ પુંજને નથી કરતો તતઃ પશ્ચાત્ ઉપશમ
 સમ્યક્ત્વથી ચવેલો અવશ્ય મિથ્યાત્વને પામે છે.

પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામે છે તો કોઈ જીવ
 સમ્યક્ત્વની સાથે દેશવિરતિ વા સર્વાવિરતિ-
 પામે છે. સાસ્ત્રાદન સમ્યક્ત્વી કંઈ પણ

પીડાનુગ્રહશક્તિઃ ॥

વેદક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વને પૌદ્ગલિક કહેવામાં આવે છે અને ઉપશમ અને ક્ષાયિકને અપૌદ્ગલિક કહેવામાં આવે છે. ઉપશમક્ષાયિકસમ્યક્ત્વયોઃ પુદ્ગલવેદનસ્ય સર્વથૈવાભાવાત્.

ચાર ગતિમાં સંક્ષિપ્તપચ્ચ પંચેન્દ્રિય જીવને પ્રથમ સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે.

ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ચ્યુત જીવ ક્ષાયોપશમ દૃષ્ટિ-મિશ્રદૃષ્ટિ વા મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ, તથાવિધસામગ્રી સદ્ભાવે અપૂર્વ કર્ણ વડે ત્રણ પુંજ કરીને શુદ્ધ પુદ્ગલોને વેદતો છતો ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામ્યા વિનાજ

ક્ષાયોપશમસમ્યગ્દૃષ્ટિ થાય છે. તે પ્રથમ
 ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વને પામે છે. અન્ય તો એમ
 કહે છે કે—“ અન્યસ્તુ યથાપ્રવૃત્તિ
 કરણત્રયક્રમેણાન્તરકરણે ઉપશમ-
 સમ્યક્ત્વં લભતે પુઞ્જત્રયં ત્વસૌ ન
 કરોત્યેવ તતશ્ચૌપશમિકસમ્યક્-
 ત્વાચ્ચ્યુતોઽવશ્યં મિથ્યાત્વમેવ યાતિ
 યથાપ્રવૃત્તિકરણાદિ ત્રણના અનુક્રમે અન્તર્ક-
 રણમાં ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે છે અને જીવ,
 ત્રણ પુંજને નથી કરતો તતઃ પશ્ચાત્ ઉપશમ
 સમ્યક્ત્વથી ચઢેલો અવશ્ય મિથ્યાત્વને પામે છે.

પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પામે છે તો કોઈ જીવ
 સમ્યક્ત્વની સાથે દેશવિરતિ વા સર્વવિરતિ-
 પણું પામે છે. સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વી કંઈ પણ

પાંડાનુગ્રહશક્તિઃ ॥

વેદક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વને પૌદ્ગલિક કહેવામાં આવે છે અને ઉપશમ અને ક્ષાયિકને અપૌદ્ગલિક કહેવામાં આવે છે. ઉપશમક્ષાયિકસમ્યક્ત્વયોઃ પુદ્ગલવેદનસ્ય સર્વથૈવાભાવાત્.

ચાર ગતિમાં સંક્ષિપ્તપચ્ચ પંચેન્દ્રિય જીવને પ્રથમ સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે.

ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી ચ્યુત જીવ ક્ષાયોપશમ દૃષ્ટિ-મિશ્રદૃષ્ટિ વા મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે. સિદ્ધાંતના મત પ્રમાણે અનાદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ, તથાવિધસામગ્રી સદ્ભાવે અપૂર્વ કરણ વડે ત્રણ પુંજ કરીને શુદ્ધ પુદ્ગલોને વેદતો છતો ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામ્યા વિનાજ

पामतो नथी.

उक्तं च शतकवृहच्चूर्णौ—

उवसमसम्मदिट्ठी—अंतरकरण-
ठिओ कोइ देसविरयंपि लंभइ कोइ
पमत्तभावांपि ॥ सासाइणो न किंपि
लहे इति ॥

पुंजत्रयसंक्रमश्च कल्पभाष्ये ए-
वमुक्तः मिथ्यात्वदलिकान् पुद्गला-
नाकृष्य सम्यग्दृष्टिः प्रवर्धमानपरि-
णामः सम्यक्त्वे मिश्रे च संक्रमयति।
मिश्रपुद्गलांश्च सम्यग्दृष्टिः सम्यक्-
त्वे मिथ्यादृष्टिश्च मिथ्यात्वे सम्यक्-

ત્વપુદ્ગલાંસ્તુ મિથ્યાત્વે સંક્રમયતિ
ન તુ મિથ્રે ॥

પ્રવર્ધમાનપરિણામી સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવ, મિ-
થ્યાત્વ પુદ્ગલોને આકર્ષી સમ્યક્ત્વમાં અને
મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ,
મિથ્ર પુદ્ગલોને સમ્યક્ત્વમાં સંક્રમાવે છે અને
મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ મિથ્યાત્વમાં સંક્રમાવે છે
તથા મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યક્ત્વ પુદ્ગલોને મિથ્યા-
ત્વમાં સંક્રમાવે છે પણ મિથ્રમાં નહીં.

મિચ્છતંમિ અક્ષીણે—તિપુંજા સમ્મ-
દિટ્ઠિણો નિયમા સ્ત્રીણંમિ ડ મિચ્છ-
ત્તે—દુષ્કર્મપુંજી વ સ્વવગોવા ॥

મિથ્યાત્વ અક્ષીણ થયે છતે સમ્યગ્ દૃ-

વી. ગીતાર્થ આત્મજ્ઞાની ધ્યાની સદ્ગુરુન
ધરણકમલ સેવવાર્થી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ
થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે સમ્યક્ત્વના જે જે ભેદો
કહ્યા છે, તેની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એ
ઉત્તમ પુરુષોત્તમ કર્તવ્ય છે. આગમોનો નય
નિક્ષેપ પ્રમાણોથી અનુભવ કરીને રાગ દ્વેષ
રહિત આત્માના સમભાવ સ્વરૂપમાં પરિણમવું
એજ પરમસાધ્ય કર્તવ્ય છે. સમભાવે પરિણમતાં
આત્મા કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ પામે છે.

સેયંવરો વા આસંવરો વા.

બુદ્ધો વા અહવ અન્નો વા

સમભાવભાવી અપ્પા—

લહ્હ મુક્કં ન સંદેહો ॥

ચેતાંચર તા દિગંચર. ચુલ્લ અમવા અમતા
 વેદાંતી, વૈદિક પર્ણી, મુમલ્લાન, સ્વીસિત વ-
 મેરે મને ને હોય: પરંતુ સમમાને આત્માને
 પાત્રી સમમાને નિધયત: પરિણમી મદમાની
 થાય છે ને મોક્ષ પામે છે. ને કર્માવરણનો ક્ષય
 કરી સમ્યક્ત્વાદિને પ્રાપ્ત કરી પરિપૂર્ણ ગુણ-
 વર્ણી બની મિલ્લ પુલ્લ પરમાત્મા થાય છે. સર્વ
 સિદ્ધાંતનો મારણ છે કે સમ્યક્ત્વાદિની
 પ્રાપ્તિ કરી આત્માને સમમાને આવવો. સમ-
 માને પરિણમતાં કળાયની મન્દતાણ અને
 સંજગતાણ નિસર્ગ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે
 અને સચ્ચ કર્મને નિચારી પરિપૂર્ણ
 શુદ્ધ શુદ્ધ બને છે. સમમાને પરિણમતાં
 સદ્જાનન્દ્યાંગે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિનો
 મય કરી જ્ઞાપ્ય છે.

ધી. ગીતાર્થ આત્મજ્ઞાની ધ્યાની સદ્ગુરુનાં
ચરણકમલ સેવવાથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ
થાય છે.

ઉપર પ્રમાણે સમ્યક્ત્વના જે જે ભેદો
કહ્યા છે, તેની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો એજ
ઉત્તમ પુરુષોનું કર્તવ્ય છે. આગમોનો નય
નિષ્કેપ પ્રમાણોથી અનુભવ કરીને રાગ દ્વેષ
રહિત આત્માના સમભાવ સ્વરૂપમાં પરિણમવું
એજ પરમસાધ્ય કર્તવ્ય છે. સમભાવે પરિણમતાં
આત્મા કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ પામે છે.

સેયંવરો વા આસંવરો વા.

બુદ્ધો વા અહવ અન્નો વા

સમભાવભાવી અપ્પા—

લહરિ મુક્તં ન સંદેહો ॥

आगमसार, नयचक्र आदि ग्रंथोनी
 सहायताथी ते ग्रंथोना अनुसारे भव्यजीवो-
 ना उपकारार्थ पद्द्रव्यविचारग्रन्थ वना-
 व्यो छे. तेमां कांइ वीतरागनी आज्ञा
 विरुद्ध भाषण थयुं होय, लख्युं होय,
 ते त्रिविधे करी मिच्छामि दुक्कडं दउं छुं. आ
 ग्रंथमां विभ्रम चित्तथी कोइ दोष थयो होय
 तो ते सुधारवा पंडितपुरुषोए कृपा करवी.
 शुभे यथाशक्ति यतनीयं ए न्यायने
 अनुसरी में उद्यम कर्यो छे, तेथी हुं मारी
 महेनत परोपकार थये छते, सफल मानुं छुं,
 आ ग्रंथ पंडित पुरुषोने योग्य छे.
 आ ग्रंथ वांची व्यवहार मार्गे चाली हृदयमां
 निश्चय दृष्टि राखशे ते आत्मगुख पामशे.

पाद पंખ तेहनी, रनिसागर गहरायः
 मृगमागम जिण्य तेहना, विनयवंत कहाय. ८
 ताय नरणने सेवतो, नृद्धि कहे छे एमः
 भणैगणे जे भारशे, ते पामे सुखशेम. ९
 उयां लगे शशी भानु रहे, जगमां करे प्रकाशः
 तानत् भविजन भानुराम, भइने करो मुनास. १०
 ए पदद्रव्य विचार ग्रन्थ, जिनवाणीथी रसालः
 भणशे गणशे ते भवी, लहेशे मङ्गलमाल. ॥११॥

संपूर्णम्.

ॐ शान्तिः ३

